

KLAIPĖDOS PREKYBOS INSTITUTO VAIDMUO RENGIANT EKONOMISTUS

V. GERMANAS

Buržuazijos valdymo metais aukštosios mokyklos, taip pat ir Prekybos institutas, kūrėsi sunkiai. 1923 m., atgavus Klaipėdą ir Klaipėdos kraštą, iškilo būtinumas, kaip ne kartą buržuaziniai veikėjai pareiškėdavo oficialiose kalbose, įlieti į jį „lietuviškumo“, o iš tikrųjų sustiprinti buržuazijos politines ir kultūrines pozicijas. Buržuaziniuose sluoksniuose buvo ginčijamasi dėl priemonių, kurios pakeistų gyventojų nacionalinę sudėtį. Viena iš jų — aukštųjų mokyklų steigimas. Tačiau ši idėja ilgai nerado pritarimo vyriausybiniuose sluoksniuose. Tiktai 1934 m. įveikus įvairius prieštaravimus ir spaudžiant pažangiai visuomenei, jis buvo įkurtas*.

Klaipėdos prekybos institutas buvo įkurtas kaip privati aukštoji mokykla su valstybinės aukštosios mokyklos teisėmis finansų ministro žinioje ir jo priežiūroje. Ši forma pasirinkta todėl, kad ji instituto įkūrimo ir organizacijos atžvilgiu buvo greitesnė ir lankstesnė, be to, ir išlaikymas pigesnis. Juridinis klausimas išspręstas įsteigus „Draugiją Prekybos institutui Klaipėdoje laikyti“ Instituto struktūra — trys savarankiški skyriai: bankinis, prekybinis ir konsuliarinis.

Ekonomistų, galinčių dirbti praktinį darbą, trūkumas reikalavo pagreitinti jų rengimą. Studijos truko trejus metus. Studentai turėjo studijuoti bendrąją ūkių ūkio, pramonės, prekybos, kredito ir transporto ūkių ūkio disciplinas bei politinę ekonomiką, statistiką, teisę (prekybinę, valstybinę, jūrų, finansų, konkurso, civilinį procesą), buhalteriją, prekių mokslą ir kt. Pirmaisiais ir antraisiais mokslo metais jų buvo 13, trečiaisiais — 13—14 (priklausomai nuo pasirinktos specialybės: bankinio, prekybinio ar konsuliarinio skyriaus). Pirmaisiais mokslo metais studentai turėjo išklaudyti 24,5 valandų teorinį kursą per savaitę, antraisiais — 22,5, trečiaisiais — 18—21. Daug dėmesio skirta seminariniams užsiėmimams bei pratyboms (nuo 14 iki 17 valandų per savaitę). Pažymėtina tai, kad studentas, baigęs institutą, privalėjo gerai rašyti mašinėle, stenografuoti, susikalbėti vokiškai ir angliškai, o konsuliarinio skyriaus studentai — ir prancūziškai (13, p. 5—6).

Norėdami įvykdyti tokį mokymo planą, studentai privalėjo įtemptai dirbti. Jų kasdieninės studijos užtrūkdavo nuo 8 val. ryto iki 18 val. vakaro (2 val. pietų pertrauka). Iš klausytojų buvo reikalaujama reguliariai lankyti paskaitas, seminarus bei praktinius užsiėmimus. Jeigu studentas be svarbios priežasties praleisdavo per semestrą paskaitų, seminarų bei pratybų 2 kartus daugiau kaip to dalyko valandų skaičius per savaitę, jis netekdavo teisės laikyti to dalyko egzaminą.

Be to, studentas buvo apkrautas darbu ne tik studijų metu, bet ir va-

* Klaipėdos prekybos instituto veiklą bandė nušviesti P. Zostautaitė (19). Ji palietė tik kai kuriuos instituto veiklos aspektus. Apie institutą rašė C. Mančinskas (11). Tačiau jo tyrimo objektas buvo kur kas platesnis, todėl negalėjo daugiau dėmesio skirti Prekybos institutui.

Šio straipsnio autorius 1934 m. įstojo į Prekybos institutą, studijavo jame 1934/35 ir 1937/39 m.m., baigė jį 1939 m., 1940—1943 m. dirbo institute asistentu.

sarą. Jis kasmet turėjo atlikti dviejų mėnesių praktiką įmonėse bei atitinkamo profilio įstaigose.

Studento žinių vertinimo sistema institute skyrėsi nuo kitų Lietuvos aukštųjų mokyklų, t. y. jos buvo vertinamos 10 balų sistema, o kiekviena disciplina — jos svarbumo koeficientu (nuo 3 iki 10). Antai bendrasis įmonių ūkio mokslas buvo vertinamas koeficientu 10, buhalterija — 9, pramonės, prekybos įmonių mokslai, prekybinė teisė — 8, ekonominė politika — 7 ir t. t. Aukštų koeficientu buvo vertinamos užsienio kalbos (7), siekiant suinteresuoti jomis studentus.

Skyrėsi ir studento žinių tikrinimo sistema. Kiekvienais metais rudenį ir pavasarį studentas privalėjo atsiskaityti (per vadinamąsias interogacijas) už visų dalykų išeitą kursą, o mokslo metų pabaigoje išlaikyti egzaminus. Studentas, neišlaikęs egzaminų į aukštesnį kursą, antrus metus galėjo studijuoti tik tuo atveju, jei pristatydavo gerus atsiliepimus už vasaros metu atliktą praktikos darbą. Priešingu atveju jis galėjo tęsti mokslą tik po metų (13, p. 7—8).

Suprantama, kad tokį pedagoginį krūvį ir režimą galėjo pakelti toli gražu ne visi studentai, todėl tik darbščiausi ir pareigingiausi studentai sėkmingai be įsiskolinimų pereinavo iš kurso į kursą. Antai iš 1934 m. įstojučių į I kursą į II perėjo 76%, iš II — į III — 84%. Būtina pažymėti, kad iš įstojučių į institutą 1934 m. III kursą pasiekė tik 64% visų studentų. Baigiamuosius egzaminus pavasarį išlaikė 26%, rudenį akademinį įsiskolinimą likvidavo dar 25% studentų. Taigi baigiamuosius egzaminus išlaikė vos pusė III kurso studentų, o palyginti su pradėjusiais studijuoti 1934 m., baigė tik trečdalis (13, p. 143; 20, p. 280; 16).

Tokia padėtis negalėjo patenkinti instituto vadovybės. Ji ėmėsi atitinkamų priemonių: sustiprino studentų darbo kontrolę, gerino mokymo procesą, be to, dalyvaujant Studentų atstovybės nariams, buvo kviečiami studentų aktyvo pasitarimai, kuriuose buvo analizuojami interogacijų bei egzaminų rezultatai ir pan.

Tačiau, objektyviai vertinant instituto veiklą, tenka pažymėti, kad jo darbui buvo gana sunkios sąlygos. Instituto mokymo materialinė bazė buvo menka: savo patalpų neturėjo, jas reikėjo nuomoti įvairiose miesto vietose, be to, jos buvo nepritaikytos paskaitoms, seminarams bei pratyboms, kabinetams trūko mokymo priemonių bei literatūros. Daug studentų, neįstengdami išsinuomoti kambario mieste dėl brangumo, gyvendavo už Klaipėdos ribų ir turėdavo važinėti. Priimti į institutą privalėjo mokėti įvairius mokesčius (bendra jų suma buvo 380 litų per metus) (5, p. 154). Tokius mokesčius sumokėti buvo nelengva net ir labiau pasiturintiems tėvams, nekalbant jau apie darbininkus ir darbo valstiečius. Užsidirbti pragyvenimui pašaliniu darbu dėl privalomo užsiėmimų lankymo neturtingi studentai negalėjo.

Būtų neteisinga manyti, kad instituto vadovybė buvo abejinga dėl iškilusių aštrių problemų. Ji stengėsi išspręsti klausimą dėl savų rūmų statybos, rūpinosi Finansų ministerijoje dėl dotacijų papildinimo institutui, skyrė kai kuriems studentams stipendijas, atleisdavo juos nuo mokesčio. Tiesa, studentai, atleisti nuo mokesčio bei gaunantys stipendijas, privalėjo, baigę studijas, skolą grąžinti institutui.

Studentų kontingentas buvo įvairus. Į jį stėjo abiturientai, baigę vidurines mokyklas, baigę jas prieš keletą metų ir jau dirbę vienokią ar kitokią darbą, „amžini“ studentai, metę Kauno, o kai kurie ir užsienio universitetus, mokytojai, tarnautojai, buvę buržuazinės kariuomenės karininkai ir kiti. Pagal socialinę padėtį jie buvo pasiskirstę taip: 1937/38 m.m.* iš 138 studentų, studijavusių visuose kursuose (III kurse — nuo 1935/36 m.m., II — nuo 1936/37 m.m. ir I — nuo 1937/38 m.m.), 74, arba 54%, buvo valstiečių vaikai ir daugumas jų pasiturinčių, 49, arba 38%, vaikai, kurių dau-

* Kitų metų duomenų archyve nerasta.

gelis tėvų gyveno ne iš darbo pajamų, tik 7, arba 5%, darbininkų vaikai. Pagal nacionalinę sudėtį jų buvo: 1936/37 m.m.* iš 186 studentų, studijavusių visuose kursuose, lietuvių 165, arba 88,7%, kitų tautybių (lenkų, žydų, baltarusių, latvių ir vokiečių) — 21, arba 11,3% (13, p. 146; 8, p. 63—64).

Dėstytojų kontingentas buvo taip pat įvairus. Pagrindinį branduolį sudarė dėstytojai, kurie dirbo Klaipėdoje pagal savo specialybę įmonėse bei įvairiose ūkinėse organizacijose. Dalis dėstytojų buvo pakviesta iš Kauno, svetimų kalbų dėstytojai — iš užsienio. Institute dirbo kvalifikuoti specialistai, turintys pakankamai teori-ųjų žinių bei praktinio darbo įgūdžių. Antai rektorius E. Galvanauskas baigęs Petrogrado kalnų institutą, M. Sipavičius — Belgijoje Antverpeno aukštąją komercinę mokyklą, V. Statkus ir V. Staugaitis — Austrijoje Vienos aukštąją komercinę mokyklą, J. Naujalis ir J. Jakubonis — Vokietijoje Leipcigo aukštąją prekybos mokyklą, P. Snarskis, M. Purvinas ir A. Klemas — Kauno universiteto matematikosgamtos fakultetą, J. Sakalauskas — Kauno universiteto teisės fakultetą, A. Venclova ir A. Ašmantas — Kauno universiteto Humanitarinį fakultetą ir pan. (8, p. 342—357).

Nors Prekybos institutas gyvavo tik apie 10 metų, tačiau jis parengė ir išleido nemažą būrį ekonomistų. Instituto studentų komplektavimui, jų rengimui tam tikros įtakos turėjo ta aplinkybė, kad institutui teko dirbti skirtingomis politinėmis sąlygomis: 1934—1940 m. birželį — valdant buržuazijai, 1940 m. birželį — 1941 m. birželį — tarybiniais metais ir 1941 m. birželį — 1943 m.— hitlerinės okupacijos laikotarpiu.

Paskelbus apie Klaipėdos prekybos instituto įkūrimą ir studentų priėmimą, į jį plūstelėjo gana daug įvairaus amžiaus žmonių. 1934 m. paduoti 193 pareiškimai, iš jų — 159 vyrai ir 34 moterys, 6 tautybių asmenys. Tačiau priimta tik 173, kiti nepateikė atitinkamų dokumentų. Atvyko studijuoti tik 142 studentai. Tiėsa, mokslo metų pradžioje prie jų prisidėjo dar 13, kurie dėl pateisinamų priežasčių negalėjo atvykti laiku (10; 13, p. 143). Kitais metais stojusių į institutą skaičius sumažėjo. Tai paaiškinama tuo, jog išseko rezervas, kuris buvo komplektuojant I kursą 1934 m.; dalis jaunuolių, sužinoję apie griežtą studijų tvarką, bijojo pasirinkti ekonomisto specialybę.

1936/37 m.m. institutas buvo visiškai sukomplektuotas: veikė trys kursai, o III kurso studentai buvo išskirstyti pagal specialybes, t. y. bankinį, prekybinį ir konsularinį skyrių (nuo 1937/38 m.m. bankinis ir prekybinis skyriai buvo sujungti į bankinį-prekybinį). Per trejus metus bendras studentų skaičius dėl anksčiau minėtų priežasčių svyravo: 1934/35 m.m. buvo 155, 1935/36 m.m.— 149, 1936/37 m.m.— 186 studentai*. Trečiame kurse iš 99 studentų bankiniame skyriuje studijavo 20, prekybiniame — 61, konsulariniame — 18 studentų (13, p. 143).

1937 m. institutas išleido I absolventų laidą — 51 asmenį, iš jų 15 baigė bankinį, 24 — prekybinį ir 12 — konsularinį skyrių (13, p. 143). Taigi instituto pirmųjų trejų metų veiklos rezultatai gana kuklūs.

Nors instituto vadovybė dėjo daug pastangų, tačiau studentų studijų reikalai negerėjo. 1937/38 m.m. institute buvo 138 studentai. Pavasario egzaminų sesijos išvakarėse liko 122 studentai: I kurse — 46, iš jų 25 egzaminus leista laikyti pavasarį, 13 — rudenį, 5 — palikti antriems metams, 3 — pašalinti kaip likę tretiems metams; II kurse — 42, iš jų 28 egzaminus leista laikyti pavasarį, 14 — rudenį; III kurse — 34, iš jų 27 egzaminus leista laikyti pavasarį, 6 — rudenį, 1 — numatytas pašalinti. 1938 m. institutą baigė 33 absolventai (13, p. 143; 17, 18)**.

* Lietuvos statistikos metraštyje (20, p. 280) pažymėta, jog 1936 metais institute buvo 185 studentai.

** Lietuvos statistikos metraštyje (22, p. 71) pažymėta, jog 1938 metais institutą baigė 34 studentai. Matyt, numatytam pašalinti buvo leista laikyti baigiamuosius egzaminus.

1938/39 m.m. institute mokėsi 109 studentai: I kurse — 50, II — 26 ir III — 33. Keliameji ir baigiamieji egzaminai jau vyko Šiauliuose, nes, hitlerinei Vokietijai okupavus Klaipėdos kraštą, institutas persikėlė į Šiaulius. Pavasario baigiamuosius egzaminus išlaikė 38 absolventai (8, p. 208—209; 22, p. 71) (į šį skaičių įėjo ir tie studentai, kurie likvidavo ankstesnių metų įsiskolinimus).

1939/40 m.m. studijavo 142 studentai (23, p. 72). Baigė 40 absolventų*.

Vadinasi, Prekybos institutas buržuazijos valdymo metais išleido 4 laidas, iš viso — 163 ekonomistus.

Prekybos institutas ne tik rengė specialistus, bet ir ugdė juos kaip tam tikras asmenybes. Į institutą ateidavo įvairių pažiūrų žmonės, ir to negalėjo nežinoti vadovybė. Todėl jau posėdyje, skirtame instituto atidarymui, rektorius E. Galvanauskas, linkėdamas studentams sėkmės moksle, kartu pabrėžė: „Linkiu, kad jūs vieningai dirbtumėte ir nesiskaldytumėte į grupes, kad lenktyniavimas būtų tikslai moksle“ (10). Tačiau tuometinis Lietuvos politinis gyvenimas objektyviai skatino studentiją vienyti į atitinkamas organizacijas. Šiose politinėse organizacijose formavosi įvairių pažiūrų buržuaziniai specialistai.

Ypač pažymėtina, kad, siaučiant Lietuvoje, o kartu ir Klaipėdos krašte, fašistiniam terorui, Klaipėdos prekybos institute jau tais pačiais metais susikūrė komunistų partinė kuopelė, kuriai priklausė du studentai ir viena miesto pagrindžio darbuotoja. Sekretoriumi buvo išrinktas studentas J. Pajaujis. 1935 m. kovo mėnesį įvyko I partinis susirinkimas, kurio darbotvarkėje buvo naujų narių priėmimas į partiją ir komunistinės literatūros įsigijimas. Į kuopelę buvo priimtas studentas E. Matulionis. Jam buvo pavesta nuvykti į Panevėžį ir atgabenti literatūrą. Šį partinį pavedimą jis įvykdė. Kitame susirinkime buvo nutarta atžymėti Gegužės Pirmąją. Buvo parengtas atsišaukimas ir išplatintas institute (12). Smetoninė žvalgyba, ne užtikusi tikrų pėdsakų, visgi suėmė J. Pajaujį ir E. Matulionį, kurie jau buvo žinomi iš jų ankstesnės veiklos. Klaipėdos krašto gubernatoriaus potvarkiu abu iš Klaipėdos buvo išstremti į savo ankstesnes gyvenamąsias vietas (12). Į institutą jie jau neberžo.

Nors partinė kuopelė iširo, bet ji paliko tam tikrų pėdsakų. Komunistams pavyko patraukti kai kuriuos pažangiuosius studentus į savo pusę, sudaryti nepartinį aktyvą.

Prekybos instituto studentai, kaip ir kitų aukštųjų mokyklų studentija, nebuvo atitrūkę nuo krašto politinio gyvenimo. Tik studentų mažuma rėmė tuometinį fašistinį tautininkų režimą, o dauguma buvo didesnėje ar mažesnėje opozicijoje. Ši opozicija — buržuazinė ir smulkiaburžuazinė organizacijos, — pasinaudodama liaudyje nepopuliaria tautininkų vyriausybės vidaus ir užsienio politika, sugebėdavo sukelti politines aistras tarp studentų. Buvo svarstomi 1935 m. įvykiai Suvalkijoje ir 1936 m. visuotinis politinis Kauno darbininkų streikas, reiškiamas atvira kritika tautininkų vyriausybei. Tikrą audrą tarp studentų 1938 m. kovo mėnesį sukėlė vyriausybės atsisakymas nuo Vilniaus krašto ir sostinės, ponų Lenkijai pateikus ultimatumą.

Įsigalėjus hitlerininkams Klaipėdos krašte, padažnėjo jų išpuoliai prieš lietuvius ir ypač prieš studentus. Tautininkų vyriausybė, nenorėdama aštinti santykių su hitlerine Vokietija, nuolaidžiavo hitlerininkams, skatindama juos smurto veiksams. Tuo piktnosį studentai. Jų didesnioji dalis pasidavė suaktyvėjusiems voldemarininkams, apsimitantiems patriotais.

P. Zostaunitė (19, p. 123) pateikė duomenis apie studentus, baigusius 1937 ir 1938 m. Jos skaičiavimais institutą baigė apie 140. Iš tikrųjų baigė tik 85 studentai. Net jeigu priskaitytume ir 1939 m., tai iš viso baigė 123 studentai.

* Duomenų nėra. Šis skaičius nustatytas remiantis 1937—1940 m. duomenimis (baigė 163 absolventai), 1937—1939 m. duomenimis (baigė 123 absolventai) (1, p. 52 ; 20, p. 280; 21, p. 71; 22, p. 71; 23, p. 72).

Voldemarininkus rėmė ateitininkai ir liaudininkai. Jų iniciatyva 1938 m. gruodžio 16 d. instituto studentai surengė mitingą, priėmė politinę deklaraciją, nukreiptą prieš tautininkų vyriausybę, ir paskelbė streiką. Lietuvos KP CK ir Lietuvos LKJS CK įvertino šį politinį streiką ne kaip kovą prieš tautininkų režimą, o kaip paramą hitlerinei Vokietijai, siekusiai užgrobti Klaipėdos kraštą bei Lietuvą. Savo atsišaukime „Lietuvos jaunime!“ (jis buvo paskelbtas 1939 m. sausio 7 d.) buvo pabrėžiama: „Vienykim mūsų jėgas į galingą jaunimo frontą kovai prieš hitlerinę agentūrą voldemarininkus ir jų ruošiamą mūsų kraštui vokiškojo fašizmo okupaciją, kovai prieš kapituliacinę Smetonos politiką, kovai dėl Lietuvos apgyvimo <...>, kovai dėl Lietuvos nepriklausomybės išsaugojimo“ (2, p. 562).

Ne mažesnę pasipiktinimą tautininkų vyriausybės politika sukėlė Klaipėdos kraštą atidavus 1939 m. kovo mėnesį hitlerinei Vokietijai. Studentai, terorizuojami hitlerininkų, turėjo skubiai pasitraukti iš Klaipėdos.

Lietuvos buržuazinei vyriausybei atsisakius Klaipėdos krašto, turėjo būti išspręstas klausimas dėl lietuviškųjų mokyklų perkėlimo į Didžiąją Lietuvą. Prekybos institutas buvo perkeltas į Šiaulius. Šiauliai pasirinkti todėl, kad tai buvo vienas iš didesnių pramonės miestų (du odos, vienas avalynės, trys linų apdirbimo, du baldų, du šaldainių, vienas aliejaus fabrikai, alaus darykla, elevatorius ir daugelis kitų); išsidėstęs beveik Lietuvos centre, geras susisiekimas ir pan. Tiesa, iškilo patalpų klausimas. Iš pradžią institutas buvo išsimetęs įvairiose vietose, o po metų buvo pastatyti rūmai. Susidarę sunkumai dėl persikėlimo iš Klaipėdos pamažu buvo įveikiami, ir institutas galėjo normaliai veikti.

Tarybų valdžios atkūrimas Lietuvoje įnešė gaivaus vėjo ir instituto gyvenime. Tarybinės vyriausybės priemonės švietimo srityje sudarė palankias sąlygas daugeliui darbo žmonių vaikų studijuoti aukštosiose mokyklose. Gausiai pasipildė jaunimo ir Prekybos institute. 1940 m. rudenį į I kursą įstojo net 107 abiturientai. Viso institute mokėsi 177 studentai (3, p. 417).

Tarybų valdžios metais buvo vykdomi kai kurie pertvarkymai institute. Rektoriumi skiriamas M. Sipavičius, nes buvęs rektorius E. Galvanasukas įėjo į naujai sudarytą Liaudies vyriausybę. Papildoma dėstytojų sudėtis naujais žmonėmis, baigusiais institutą ir kilusiais iš darbo žmonių. Į mokymo planus įtraukiamos naujos disciplinos: marksizmas-leninizmas, marksistinė politinė ekonomija, TSRS ūkio geografija, liaudies ūkio planavimas, tarybinė teisė. Lietuvos TSR finansų liaudies komisaro įsakymu 7 dėstytojams pripažįstamas mokslų kandidato laipsnis. Darbo žmonių vaikai atleidžiami nuo mokesčio už mokslą, gerai studijuojantiems skiriamos stipendijos, tuo tarpu gyvenančių ne iš darbo pajamų tėvų vaikai turėjo mokėti už mokslą (7, p. 6, 17, 19; 15).

Vyko permainos ir instituto visuomeniniame-politiniame gyvenime: sudarytos sąlygos veikti komjaunimui; vietoj veikusios Studentų atstovybės buvo išrinktas studentų vietos komitetas; buvo kuriami įvairūs būreliai, kuriuose studentai gilino savo dalykines žinias, kėlė politinį lygį; buvo ugdoma meno saviveikla bei sportas.

Vyriausybiniuose sluoksniuose kilo idėja dėl Prekybos instituto reorganizavimo į Lietuvos TSR valstybinio ūkio institutą. Buvo parengtas statuto projektas (8, p. 600–612). Pagal jį institutas turėjo rengti aukštai kvalifikuotus specialistus prekybos, pramonės, finansų bei kredito ūkio sritims. Studijų laikas — 4 metai. Institutas būtų buvęs Lietuvos TSR finansų liaudies komisariato žinioje. Statuto, mokymo planų bei programų projektai, atitinkantys tarybinės aukštųjų mokyklų sistemos reikalavimus, buvo pradėti svarstyti.

Tačiau svarstant iškilo klausimas, ar tikslinga institutui egzistuoti pradėjus veikti Vilniaus universiteto Ekonomikos fakultetui. Lietuvos TSR valstybinė plano komisija parengė net jo prijungimo prie Ekonomikos fakulteto įstatymo projektą. Prasidėjęs Didysis Tėvynės karas sutrukdė išspręsti šį klausimą.

Naujoji instituto vadovybė, išanalizavusi instituto 1934—1940 m. veiklos rezultatus, priėjo prie išvados, kad valstybiniu požiūriu būtų tikslinga peržiūrėti studentų, neįstengusių sėkmingai studijuoti dėl sunkios materialinės padėties, asmenines bylas, duoti jiems galimybę likviduoti įsiskolinimus ir kartu tęsti studijas. 1940 m. rugsėjo 24 d. raštu buvo kreiptasi į „Darbo Lietuvos“ redakciją, kad būtų paskelbta laikraštyje informacija dėl buvusių studentų tolesnių studijų (3, p. 447). Netrukus buvo paskelbtas pranešimas, kad instituto taryba leidžia jiems grįžti į tą patį kursą, iš kurio pasitraukė. Tačiau reikėjo pristatyti neturtą (studijų metais) įrodantį atitinkamą dokumentą (14). Dalis studentų į šį kvietimą atsiliepė, ir 1941 m. sausio 1 d. instituto studentų skaičius padidėjo iki 209 asmenų (3, p. 381). Autoriui nepavyko rasti duomenų, kaip šie grįžę 32 studentai pasiskirstė pagal kursus.

Prekybos instituto veikla tarybiniais metais buvo trumpa, net nepavyko išleisti I tarybinių ekonomistų laidos.

1941 m. pavasario keliamieji ir baigiamieji egzaminai vyko hitlerinės okupacijos metu. Instituto tarybos naujai išrinktas rektorius V. Staugaitis tuoj pašalino kai kuriuos dėstytojus bei studentus, kurie aktyviau reikšėsi tarybiniais metais. Paskelbė, kad studentai nebus egzaminuojami iš tų dalykų, kuriuos į mokymo planus įtraukė ankstesnioji instituto vadovybė. Išsiuntinėjo raštus į tas vidurines mokyklas, iš kurių abiturientai atvyko į institutą, reikalavo žinių apie buvusių mokinių politines pažiūras, jų dalyvavimą tarybinėse organizacijose. Buvo nurodyta iš bibliotekos išimti visą tarybinę literatūrą. Apie įvykdytas šias priemones rektorius informavo atitinkamus okupacinės valdžios organus (7, p. 15, 17, 22, 429, 433, 442). Kartu instituto taryba uždraudė bet kokią studentų politinę veiklą, prieštaraujančią Generalinio tarėjo švietimo reikalams duotiems nurodymams.

Nors ir buvo draudžiama, tačiau didelė studentų dalis, kuri negalėjo užmiršti, ką davė Tarybų valdžia darbo jaunimui, slaptai rinkosi, diskutavo, platino informacinę medžiagą apie įvykius fronte, apie tarybinių partizanų veiklą, liaudies masių pasipriešinimą hitleriniams okupantams.

Antra vertus, nemaža studentų, kilusių iš fabrikantų, buožių, aukštųjų valdininkų ir kitų, atvirai stojo į okupantų pusę, padėjo prohitlerinei instituto vadovybei persekiooti pažangius studentus.

Dingus archyvams apie instituto veiklą okupacijos metais, neįmanoma atkurti 1941 m. pavasario egzaminų bei 1941/42 ir 1942/43 m.m. rezultatų. Tačiau yra duomenų, jog 1941/42 m.m. institute buvo 217 studentų, iš jų I kurse — 140, II — 42 ir III — 35; 1942/43 m.m. buvo 243 studentai, iš jų I kurse — 126, II — 83 (nubyrėjo daugiau kaip 40%), III — 34 (nubyrėjo apie 20%) (6, p. 8—11, 15, 34—36). Ta aplinkybė, kad padaugėjo studentų, ypač vyrų, stojančių į pirmuosius kursus, paaiškinama tuo, jog jaunimas norėjo išvengti galimos mobilizacijos į hitlerinę armiją.

Anksčiau buvo minėta, kad iki 1940/41 m.m. institutas išleido 4 laidas — 163 ekonomistus. 1941—1943 m. jis išleido 3 laidas, bet neįmanoma tiksliai nustatyti baigusiuju skaičiaus. Tačiau turint omenyje, jog 1940/41 m.m. III kurse buvo 19, 1941/42 m.m. — 35 ir 1942/43 m.m. — 34 studentai, o daugelio metų baigusiuju vidurkis rodė didėjimo tendenciją, tai galime manyti, kad baigė 70—75 absolventai. Vadinas, institutas per savo egzistavimo laikotarpį, išleidęs 7 laidas, parengė apie 240 ekonomistų*.

Kai kurie Prekybos instituto veiklos tyrinėtojai neatsižvelgia į jo organizacinę specifiką. Pagal statutą, studentas, išklauses nustatytą teorinį kursą ir atlikęs visus praktinius darbus, išlaikęs baigiamuosius egzaminus, dirbęs po instituto baigimo vienerius metus pagal savo specialybę, parašęs ir apgynęs diplominį darbą, gauna diplomą, suteikiantį aukštojo mokslo teises. Studentas, įvykdęs minėtus reikalavimus, bet neparašęs diplominio

* Lietuvos enciklopedijoje (9, p. 524) pateikti duomenys, rodantys, kad institutas išleido apie 250 specialistų. Medžiagą apie institutą pateikė buvęs šio instituto dėstytojas.

darbo arba parašęs ir neapgynęs jo, gauna tik instituto baigimo pažymėjimą, kuris suteikia jam nebaigto aukštojo mokslo teises*.

Per visą Prekybos instituto egzistavimo laiką diplomus gavo 29** absolventai, t. y. truputį daugiau kaip 1% visų baigusiujų institutą. Atskirais metais diplomus gavo: 1937 m.—3, 1938 m.—2***, 1939 m.—2, 1940 m.—5, 1941 m.—6***, 1942 m.—6, 1943 m.—3 ir 1944 m.—2 absolventai (4, p. 1—54). Pažymėtina, kad tarybiniais metais buvo išduoti 8 diplomai, t. y. daugiau kaip ketvirtadalis visų diplomų.

1943 m. kovo 17 d., sužlugus Lietuvoje hitlerinių okupantų paskelbtai jaunimo mobilizacijai į SS kariuomenės legioną, aukštosios mokyklos, taip pat ir Prekybos institutas, buvo uždarytos.

Pokario metais institutas nebuvo atkurtas, nes plataus profilio ekonomistus pradėjo rengti Vilniaus V. Kapsuko universiteto Ekonomikos fakultetas.

L I T E R A T O R A

1. B a r a k a u s k a s A. Prekybos institutas Klaipėdoje.— Naujoji Romuva. Iliustruotas savaitinis kultūros gyvenimo žurnalas.— Kaunas, 1938.
2. Lietuvos Komunistų partijos atsišaukimai.— V., 1963.— T. 4.
3. Lietuvos TSR centrinis valstybi is archyvas.— F. 123, ap. 1, b. 29.
4. Lietuvos TSR centrinis valstybi is archyvas.— F. 123, ap. 1, b. 791.
5. Lietuvos TSR centrinis valstybi is archyvas.— F. 123, ap. 1, b. 796.
6. Lietuvos TSR centrinis valstybinis archyvas.— F. 123, ap. 1, b. 797.
7. Lietuvos TSR centrinis valstybi is archyvas.— F. 123, ap. 1, b. 798.
8. Lietuvos TSR centrinis valstybinis archyvas.— F. 391, ap. 5, b. 729.
9. Lietuvių enciklopedija.— JAV: Lietuvių enciklopedijos leidykla, 1961.— T. 23.
10. Lietuvos žinios.— Kaunas, 1934, spalio 3.
11. M a n č i n s k a s C. Studentų kontingentai ir specialistų išleidimas Lietuvos aukštosiose mokyklose buržuazijos valdymo metais.— Lietuvos TSR aukštųjų mokyklų darbai. Istorija, t. 19(2), 1979.
12. M a t u l i o n i s E. Atsišaukimai Prekybos institute.— Tarybinė Klaipėda, 1980, liepos 20.
13. Prekybos institutas Klaipėdoje. Studijų santvarka ir 1937/8 mokslo metų programa.
14. Tarybų Lietuva, 1940, spalio 3.
15. Tarybų Lietuva, 1940, spalio 10.
16. Vakarai.— Klaipėda, 1937, liepos 8.
17. Vakarai.— Klaipėda, 1937, rugsėjo 14.
18. Vakarai.— Klaipėda, 1938, birželio 2.
19. Z o s t a u t a i t ė P. Klaipėdos krašto ekonomika ir kultūra 1923—1939 m.— Lietuvos TSR MA darbai, A serija, t. 3(48), 1974.
20. Lietuvos statistikos metraštis 1936 m. Centralinis statistikos biuras.— Kaunas, 1937.— T. 9.
21. Lietuvos statistikos metraštis 1937 m. Centralinis statistikos biuras.— Kaunas, 1938.— T. 10.
22. Lietuvos statistikos metraštis 1938 m. Centralinis statistikos biuras.— Kaunas, 1939.— T. 11.
23. Lietuvos statistikos metraštis 1939 m. Centralinis statistikos biuras.— V., 1940.— T. 12.

Vilniaus V. Kapsuko universitetas
TSKP istorijos katedra

* Č. Mančinskas (11, p. 91) neteisis, tvirtindamas, jog į reikalavimą apginti diplominį darbą mažai kreipta dėmesio. Žinoma, buržuazinėje Lietuvoje diplomus menkai vertintas, nes, ir turint jį, esant inteligentams bedarbiams, darbo pagal specialybę galėjai negauti. Tačiau tarybiniais metais, baigusiems šį institutą, bet nefurintiems diplomo, o norintiems dirbti atitinkamą darbą, ypač vidurinėse, specialiosiose bei aukštosiose mokyklose, teko įstoti į atitinkamus aukštųjų mokyklų paskutiniuosius kursus ir baigti juos.

** Anksčiau minėtoje Lietuvių enciklopedijoje (9, p. 524) pažymėta, jog diplominius darbus parašė ir apgynė bei gavo diplomuoto prekybininko vardą apie 30 absolventų.

*** Lietuvos TSR centriniam valstybiniam archyve (4, p. 1—54) pagal esančią diplomų gynnimo protokolų numeraciją diplomintus darbus apgynė 29 diplomantai, tačiau trūksta protokolo Nr. 4 (1938 m.) ir protokolo Nr. 14 (1941 m.).

РОЛЬ КЛАЙПЕДСКОГО ТОРГОВОГО ИНСТИТУТА В ПОДГОТОВКЕ ЭКОНОМИСТОВ

В. ГЕРМАНАС

Резюме

Институт был создан в 1934 г. в целях подготовки экономистов для практической работы на предприятиях буржуазной Литвы. На его деятельность влияло следующее: с 1934 г. по июнь 1940 г. институт работал в условиях правления буржуазии, с июня 1940 г. по июнь 1941 г.— при Советской власти, июнь 1941 г.— март 1943 г.— годы фашистской оккупации. В начале 1943 г. институт, как и все высшие учебные заведения Литвы, был закрыт оккупантами.

За 10 лет существования в институте было подготовлено около 240 специалистов.

Деятельность Торгового института в послевоенные годы не была восстановлена, поскольку экономистов широкого профиля готовил экономический факультет Вильнюсского университета им. В. Капсукаса.